

تاریخچه هماتولوژی در ایران و یادی از قدیمی ترین هماتولوژیست ها - بخش چهارم

این بخش از ماهنامه با عنوان "تاریخچه هماتولوژی در ایران" به همت دکتر نصراله سیار به رشته تحریر درآمده است. این مطلب خواندنی شامل چند بخش بود که در شماره های پیشین به بخش هایی از آن پرداختیم. در ادامه بخش آخر آن را می خوانیم.

گذرانید ولی می دانم که فوق تخصص هماتولوژی را در آمریکا گذرانید. در سال ۱۳۴۰ به ایران برگشت و مطب خصوصی دایر کرد.

پس از چند سال در دانشگاه تهران استخدام شد. ایشان چندین سال در اطاق هماتولوژی آزمایشگاه بیمارستان با بنده همکاری بود و بخش ها را تقسیم کرده بودیم. این همکاری باعث دوستی ما با یکدیگر شد. پس از انتقال بخش کودکان استاد دکتر قریب به بیمارستان جدید التاسیس کودکان، دکتر وزین به آن بخش منتقل شد. تا جایی که می دانم ایشان بیش از ۳۰ سال قبل فوت کرد.

دکتر داود منادی زاده

در سال ۱۳۱۳ در شهر اردبیل متولد شد. دوره پزشکی را در دانشگاه تهران گذرانید. پس از چندی به آمریکا رفت رشته تخصصی داخلی و فوق تخصصی خون را در آنجا گذرانید و به ایران بازگشت. دکتر منادی زاده در دانشگاه ملی سابق (شهید بهشتی فعلی) استخدام شد. به بیمارستان شهید مدرس منتقل شد و بخش خون را در آنجا افتتاح کرد. ایشان در تنظیم برنامه هماتولوژی انکولوژی با بنده همکاری داشتند. از سال ۱۳۶۲ به بعد بخش خون فلوهای هماتولوژی انکولوژی را آموزش می داد. چندین سال

هماتولوژی رشته ای از علوم پزشکی است که خون و بافت های خونساز را بررسی می کند. توضیح بیشتر آنکه هماتولوژی یکی از رشته های فوق تخصصی بیماری های داخلی است و دارای دو بخش عمده است: هماتولوژی بالینی و هماتولوژی آزمایشگاهی. در بخش آزمایشگاهی، شناسایی سلول های طبیعی و غیر طبیعی خون و مغز استخوان اهمیت خاصی دارد. اغلب موارد تشخیص قطعی و در بعضی موارد تشخیص احتمالی بیماری های خون به وسیله بررسی های سیتومرفولوژی انجام می شود. سابقه آشنایی با مرفولوژی هماتولوژی در ایران به کمتر از ۸۰ سال قبل می رسد.

امتحان فوق تخصصی هماتولوژی - انکولوژی

این امتحان شامل دو بخش کتبی و شفاهی است. امتحان شفاهی پس از قبولی در امتحان کتبی انجام می شود. بخش عمده آن عبارت از تشخیص میکروسکوپی ۱۰ لام از خون و مغز استخوان بیماران خونی است و تشخیص حداقل ۷ لام جهت قبولی لازم است.

دکتر حسن وزین

از سابقه تحصیلات نامبرده اطلاعات کافی ندارم همین قدر می دانم که دانشکده پزشکی را در تهران گذرانیده است. وی متخصص بیماری های کودکان و فوق تخصص هماتولوژی بود. نمی دانم دوره تخصص کودکان را در ایران یا در آمریکا

**دکتر اردشیر قورام زاده استاد ممتاز
هماتولوژی و آنکولوژی دانشگاه
علوم پزشکی تهران**

برای اولین بار آقای دکتر قورام زاده در بیمارستان دکتر شریعتی شروع کرد.

بیمارستان دکتر شریعتی

در سال ۱۳۵۳ این بیمارستان به طور رسمی شروع به کار کرد و اکنون یکی از معتبرترین مراکز آموزشی و تحقیقاتی کشور است. این بیمارستان تا چندی پس از انقلاب بخش بیماری های خون نداشت. دکتر قورام زاده پس از انقلاب این بخش را تاسیس کرد.

دکتر اردشیر قورام زاده

در سال ۱۳۱۹ در تهران متولد شد. تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در تهران گذرانید و در سال ۱۳۳۹ دیپلم متوسطه گرفت. برای ادامه تحصیلات به کشور اتریش رفت. دوره تحصیلات پزشکی را در سال ۱۳۵۰ در آنجا به پایان رساند. بعدا به کشور سوییس رفت و در سال ۱۳۵۶ موفق به اخذ تخصص داخلی و فوق تخصص آنکولوژی از کشور سوئیس شد. دکتر قورام زاده پس از انقلاب به ایران برگشت و با عنوان عضو هیئت

مغز استخوان موش پیدا و فعال شد. بعد مادر سلول های خونساز مشتق از استم سلی (HUMAN HEMATOPOI-ETIC PROGENITOR CELLS) انسان را در محیط کشت قرار دادند و دیدند که انواع مختلف دودمان های خونساز به وجود آمد. پس از آن از استم سل در پیوند مغز استخوان استفاده کردند. اکنون این کار گسترش زیادی پیدا کرده است.

قبل از شروع پیوند مغز استخوان در ایران، بستگان بعضی از بیماران شنیده بودند که در اروپا و آمریکا مبتلایان به لوکمیا با پیوند مغز استخوان درمان می شوند. عده ای از این افراد ما را شدیداً تحت فشار قرار می دادند که بیماران شان را برای پیوند مغز استخوان به مقامات مربوطه معرفی نماییم. ما هم ناچاراً با بعضی از آنها موافقت می کردیم که معمولاً به انگلستان می رفتند و معدودی هم به آمریکا می رفتند و خرج زیادی می کردند. اکثر اوقات جنازه آنان برگشت داده می شد. بعضی از بیماران هم بهبودی موقت میافتند ولی پس از مدت کوتاهی لوکمیا برگشت می کرد و می مردند. خاطریم هست فقط یک مورد لوکمیا لنفوبلاستیک خوب شد. پسری ۱۳-۱۲ ساله فرزند یکی از همکاران ما بود. پدرش پس از چند سال می گفت که فرزندش خوب است و در خارج از ایران تحصیل می کند.

پیوند مغز استخوان را در ایران

است که نامبرده بازنشسته شده و به طور خصوصی کار می کند. استاد منادی زاده پزشکی با دقت است و تبجر خاص در تشخیص و درمان بیماری های خون دارد. ایشان عضو انجمن بین المللی هماتولوژی (قسمت آسیا - آفریقا) است.

**درمان بیماران خونی با پیوند
مغز استخوان**

در آمریکا در دهه ۱۹۶۰ تعدادی کودک شناخته شدند که از نقص شدید ایمنی رنج می بردند. هماتولوژیست ها به فکر افتادند که آنها را با پیوند مغز استخوان از بستگان نزدیک شان که از نظر HLA با آنها سازگار بودند درمان کنند و این کار نتیجه خوبی داشت. در سال ۱۹۷۵ در آمریکا اولین مورد کم خونی آپلاستیک با پیوند مغز استخوان درمان شد. در سال ۱۹۸۰ در آمریکا درمان لوکمیا لنفوبلاستیک با پیوند مغز استخوان انجام شد و به تدریج لوکمیا میلوئید حاد و انواع دیگر بیماری های خون مورد پیوند قرار گرفت.

پیوند استم سل

هماتولوژیست ها به فکر افتادند که از پیوند STEM CELL استفاده کنند. کارهای تحقیقاتی را از موش شروع کردند. با رادیوتراپی شدید مغز استخوان، موشی را نابود کردند و با پیوند استم سل موش را درمان کردند و دودمان های مختلف خونساز در

دکتر داود منادی زاده استاد

هماتولوژی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

پیوند سلول های بنیادی خونساز در حال حاضر بهترین روش درمانی انواع لوکمیا، بیماری های دیگر خونی مانند تالاسمی ماژور، بیماری های متابولیک، بیماری های دستگاه ایمنی، سیروز کبدی، توده های سرطانی مانند سرطان سینه، ریه، کبد، پروستات، تخمدان و بیماری های روماتیسمی است.

میزان موفقیت درمان بیماری های نیازمند به پیوند در این پژوهشکده معادل ۷۰ درصد است و از بالاترین آمارهای دنیا است.

دکتر قوام زاده عضو انجمن بین المللی پیوند خون و مغز استخوان اروپا است و تا به حال کنگره های زیاد درباره سرطان ها، بیماری های خون و پیوند استم سل در بیماری های مختلف برگزار کرده است.

خدماتی که دکتر قوام زاده انجام داد قابل توصیف نیست. وی برای گسترش انجام پیوند در ایران، اعضای هیئت علمی بخش های هماتولوژی - انکولوژی بیمارستان ها و دانشگاه های مختلف را در مراکز خودشان آموزش داده است که مشغول خدمت در دانشگاه ها و مراکز هستند و در بعضی شهرها و بیمارستان امام خمینی پیوند مغز استخوان انجام می شود.

در وصف دکتر قوام زاده چه بگویم؛ ناچار به این شعر سعدی شاعر و عارف بزرگوار اکتفا می کنم:

دکتر قوام زاده نخستین دانشمندی است که در ایران پیوند سلول های بنیادی خون از راه پیوند مغز استخوان و پیوند از طریق خون محیطی انجام داده و می دهد.

به علت خدمات بسیار ارزنده ای که وی انجام داد، برنده جایزه «برترین محقق جهان در زمینه سرطان و بیماری های خون» کمیته بین المللی خون و پیوند مغز استخوان آمریکا در سال ۲۰۱۲ شد. در فوریه سال ۲۰۱۲ این جایزه (لوح تقدیر) در آمریکا به وی اهدا شد. با این جایزه مبلغ ۱۰۰,۰۰۰ دلار هم بایستی به ایشان پرداخت می شد ولی به علت ایرانی بودن از پرداخت آن خودداری کردند.

دکتر قوام زاده استاد ممتاز دانشگاه علوم پزشکی تهران بوده و در حال حاضر رئیس پژوهشگاه خون و سرطان و سلول های بنیادی خونساز این دانشگاه است.

در این مرکز هر سال ۴۰۰ پیوند سلول های بنیادی خون از طریق پیوند مغز استخوان و بیشتر از آن، از طریق پیوند سلول ها از خون دهنده سلول ها که غالباً خویشاوندان نزدیک بیمارند انجام می شود. این آمار مشابه مراکز پیوند مغز استخوان در کشورهای پیشرفته است.

علمی به استخدام دانشگاه علوم پزشکی در آمد و در بیمارستان دکتر شریعتی مشغول به کار شد. بخش هماتولوژی - انکولوژی را در این بیمارستان تاسیس کرد. این بخش در طبقه دوم (یا سوم) ساختمان اصلی بیمارستان بود. دکتر قوام زاده پس از چندی به سوئیس رفت و ادامه فلوشیپ خود را در رشته هماتولوژی و پیوند به پایان رسانید و به ایران بازگشت.

دکتر قوام زاده برای انجام پیوند مغز استخوان در بخش هماتولوژی - انکولوژی تجهیزات و امکانات لازم را فراهم کرد و پیوند مغز استخوان با همت و پشتکار ایشان شروع شد. چون بخش برای انجام کارهای درمانی، تحقیقاتی، پیوند و آموزشی کوچک بود، بخش را به ساختمان ۵ طبقه در غرب بیمارستان انتقال داد و کلیه تجهیزات، تشکیلات، پرسنل، پزشک هیئت علمی و پرستار در آن فراهم کرد. در این مرکز کارهای تشخیصی - درمانی، آموزشی بیماری های خون، فعالیت های مهم تحقیقاتی و پیوند استم سل انجام می شود. تدریجاً این مرکز با کارهای بزرگ علمی و تحقیقاتی که انجام می داد، در دنیا معروف شد؛ به طوری که بسیاری از هماتولوژیست های دنیا از این مرکز دیدن کرده و می کنند.

عبادت به جز خدمت خلق نیست
به تسبیح و سجاده و دلق نیست

بخش خون و پیوند مغز استخوان بیمارستان ولیعصر (مجتمع بیمارستانی امام خمینی)

در حدود ۱۰ سال قبل در زمان ریاست دکتر شریفیان، تشکیلات پیوند مغز استخوان در بخش خون توسط دکتر لاریجانی ریاست محترم وقت دانشگاه علوم پزشکی تهران افتتاح شد و مسئولیت آن به عهده آقای دکتر سید رضا صفایی نودهی واگذار شد.

ریاست بخش خون پس از دکتر رمضانعلی شریفیان به دکتر غلامرضا توگه واگذار شد و پس از مدتی دکتر صفایی عهده دار ریاست بخش شد و هنوز هم ادامه دارد.

ریاست دانشکده پزشکی هم از چندسال قبل به عهده دکتر امیرحسین امامی از اعضاء هیئت علمی بخش خون واگذار شد.

علت تحریر این مقاله و تقدیم آن برای چاپ در مجله وزین ماهنامه تشخیص آزمایشگاهی

به علت طول عمری که خداوند متعال به بنده حقیر داده است و سابقه طولانی خدمات دانشگاهی که دارم، شاهد بسیاری از امور، تحولات و مسائل دانشگاهی بوده ام. از جمله آن انتخاب اولین استاد بیماری های خون ایران و

سیر و تحول این رشته در دانشگاه تهران و ایران بوده هستم. با کلیه بزرگواران پیشکسوت هماتولوژی ایران در ارتباط بوده و دوستی داشته و دارم.

چون بنده از پیشکسوتان رشته آزمایشگاه بالینی هم هستم و با قدیمی های این رشته سابقه دوستی داشته و ارادت دارم. برخورد لازم دیدم که به اختصار، ذکرخیری از پیشکسوتان این رشته هم کرده باشم. بنابراین اطلاعاتی که دارم تصمیم گرفتم که این مقاله را تهیه و برای چاپ تقدیم کنم.

برای نوشتن این مقاله با دوست عزیز و هنرمند آقای دکتر شهریار لسان پزشکی متخصص علوم آزمایشگاه بالینی مشورت کردم. دکتر لسان از دوستان نزدیک و صمیمی است و سال هاست که به وی ارادت دارم. دکتر لسان با مرفولوژی هماتولوژی آشنایی دارد. موارد زیادی پیش آمده که لام خون بیمار خونی مراجعه کننده به آزمایشگاهشان را نزد من آورده و با یک میکروسکوپ آن را بررسی و مشورت کرده ایم.

دکتر لسان بنده را خیلی به این کار تشویق کرد و گفت که با دکتر افراه مدیرمسئول ماهنامه تشخیص آزمایشگاهی تلفنی صحبت می کنم. در کمتر از یک ساعت گفت با وی صحبت کردم خیلی استقبال کردند و گفتند هرچند صفحه که باشد در مجله چاپ می کنیم. پس از این

مکالمه شروع به تهیه مقاله کردم. در خاتمه از دکتر عباس افراه دانشمند و مدیرمسئول محترم مجله وزین تشخیص آزمایشگاهی و همچنین دکتر لسان پزشکی دوست عزیزم نهایت تشکر را دارم.

رفرانس ها:

۱- مجله علوم پزشکی دانشگاه آزاد اسلامی، تجلیل از استاد، شماره ۴، سال اول، صفحه ۲۶۶-۲۶۵، تهران.

۲- پژوهشی در تاریخچه مجتمع بیمارستانی امام خمینی (ره)، بخش خون و انکولوژی، پژوهش و نگارش غلامرضا نعمانی پور، مجتمع بیمارستانی امام خمینی (ره)، تهران ۱۳۷۸.

۳- مجله ماهنامه تشخیص آزمایشگاهی، گفت وگویی با استاد دکتر نصرا... سیار و یادی از پیش کسوتان بیماری های خون، شماره ۸۸، سال پانزدهم، اردیبهشت ۹۲، تهران.

۴- دو ماهنامه پزشکی پادشاه، گفت و شنیدی با استاد دکتر فریدون علا، شماره دوم، سال نخست، تهران سال ۹۳.

۵- استفاده از اینترنت.

6-DOUGLAS